

אוניברסיטת בר-אילן

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת האזינו ויום כיפור, תשס"ג
מספר 462מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

איסור יין של הגויים

בשירת האזינו, במסגרת התוכחה נגד עבודה זרה אומר הכתוב: "אי אלהימו... אשר חלב זבחימו יאכלו, ישתו יין נסיכם יקומו ויעזרכם" (דב' לב, לז-לח). מכאן לומדת הגמרא שיין של עובדי כוכבים אסור בהנאה (בבלי עבודה זרה כט, ע"ב). הרמב"ם אף מונה איסור זה במניין המצוות, וקובע שמדובר באיסור מן התורה שלוקים עליו, אלא שלדבריו יש להבחין בין יין נסך, היינו יין שהתנסך בפועל לעבודה זרה, לבין "סתם יינן", היינו יין שגוי בא במגע עמו, שאינו אסור אלא מדרבנן, בהתאם למה שמובא במסכת שבת: "גזרו על פתן ושמנן משום יינן, ועל יינן משום בנותיהן" (יז, ע"ב). כך גם משמע מהגמרא במקום אחר (שם ל, ע"ב):

אמר רב אסי אמר רבי יוחנן משום רב יהודה בן בתירא, שלשה יינות הן: יין נסך - אסור בהנאה ומטמא טומאה חמורה בכזית, סתם יינם - אסור בהנאה ומטמא טומאת משקין ברביעית, המפקיד יינו אצל עובד כוכבים - אסור בשתייה ומותר בהנאה.

יש אפוא להבחין בין שני איסורים שונים לחלוטין:²

- יין נסך = יין שהתנסך בפועל לעבודה זרה.

- סתם יינן = יין של גויים שקיים ספק אם התנסך לעבודה זרה, וכן יין של ישראל שנגע בו גוי.

יין נסך אסור לכל הדעות, אלא שיש חולקים על פסיקת הרמב"ם שהאיסור הוא מן התורה.³ וכך כותב הרמב"ם במשנה תורה:⁴

יין שנתנסך לעכו"ם אסור בהנייה והשותה ממנו כל שהוא לוקה מן התורה (...) שנאמר 'אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם'.

לעומת זאת, הדעות חלוקות לגבי התחולה והתוקף של "סתם יינם": השאלה היא באיזו מידה האיסור קשור לעבודה זרה, ומהו מעמדם של הגויים לעניין זה מאז ימי הביניים עד היום, אחרי שהעבודה הזרה נעלמה מתרבות המערב. לפי הרמב"ם, האיסור הוא גורף, וכך הוא כותב במשנה תורה:⁵

יין הגויים שאין אנו יודעים אם נתנסך או לא נתנסך והוא הנקרא "סתם יינם" אסור בהנאה כמו יין שנתנסך, ודבר זה מגזירות סופרים הוא, והשותה מ"סתם יינם" רביעית, מכין אותו מכת מרדות. וכל יין שיגע בו הגוי הרי זה אסור, שמא נסך אותו, שמחשבת הגוי לעבודת כוכבים. הא למדת שיין ישראל שנגע בו הגוי דינו כ"סתם יינם" שהוא אסור בהנייה.

בהשראת דברי הרמב"ם כותב גם בעל השולחן ערוך בהלכות יין נסך (יורה דעה קכג): "סתם יינם של עממים עובדי כוכבים אסור בהנאה והוא הדין למגעם ביין שלנו".
אלא שהרמ"א מוסיף:

משום גזרת יין שנתנסך לאיליים. ובזמן הזה שאינו שכיח שהאומות מנסכים לעבודת כוכבים, יש אומרים דמגע עובד כוכבים ביין שלנו אינו אסור בהנאה, רק בשתייה. וכן סתם יין שלהם אינו אסור ליהנות ממנו,

* אין כוונתי להציג כאן את ההיבטים ההלכתיים הרבים שבשאלה זו, אלא להתייחס לנקודה מסוימת אחת שהיא יותר בגדר "מטה-ההלכה" מאשר הלכה ממש. ראה דיון מפורט בנושא באנציקלופדיה תלמודית בערכים "יין נסך" וכן "יין של גויים" (כרך כד עמ' רפג-תצז).

¹ לא-תעשה קצד.

² לא נתייחס כאן לקטגוריה השלישית: "המפקיד יינו אצל עובד כוכבים", שאין לה חשיבות מעשית בזמן הזה.

³ רמב"ן על ספר המצוות, לא-תעשה קצד.

⁴ הלכות מאכלות אסורות יא, א.

⁵ הלכות מאכלות אסורות יא, ג-ד.

ולכן מותר לגבות בחובו מעובד כוכבים סתם יינם מפני דהוי כמציל מידם... אבל לכתחילה אסור לקנותו ולמכרו כדי להשתכר בו, ויש מקילין גם בזה, וטוב להחמיר.
והט"ז מבאר: "משום בנותיהם אסרוהו בשתייה, ומשום גזירת יין נסך אסרוהו אף בהנאה, ולפי טעם זה יש היתר עכשיו".

ברוח זו כותב גם הש"ך:

קיימא לן דעובדי כוכבים שבחוץ לארץ לאו עובדי עבודת כוכבים הם, אלא מנהג אבותיהן בידיהן. אם כן מה שמנסכים יין לעבודת כוכבים אין קרוי ניסוך, כיון דקרינן בהו שאין יודעים בטיב עבודת כוכבים.
ישנה אפוא מחלוקת יסודית בין הרמב"ם והשולחן ערוך לבין הרמ"א וההולכים בעקבותיו. מתברר כי פוסקים רבים, ובראשם בעלי התוספות,⁶ נטו להקל בנושא זה של הפקת הנאה מיין של גויים. דעתם המקילה מבוססת על מספר עקרונות, כדלהלן:

- ישנם למעשה שני איסורים, שטעמם אינו זהה. איסור שתיית יין הוא "משום בנותיהם", היינו כדי להגביל את המגע החברתי שבין יהודים לגויים, ואיסור זה תקף גם מימי בעלי התוספות ועד ימינו אנו. לעומת זאת, לאיסור הנאה יש זיקה לעבודה זרה, וטעם זה אינו תקף יותר בחברה המערבית מאז ימי הביניים, כמבואר להלן.

- מטעמים שונים, אין לראות באזרחי החברה המערבית - הנוצרית - עובדי עבודה זרה. וזאת בגלל כמה סיבות:

1. חז"ל סוברים שאף אם רואים בנצרות דת אלילית, אין הנוצרים מתייחסים לפעולות הפגניות של דתם ברצינות: "אין העובדי כוכבים אדוקין כל כך בעבודת כוכבים".⁷ וכן "נכרים שבחוצה לארץ לאו עובדי עבודת כוכבים הן, אלא מנהג אבותיהן בידיהן".⁸

2. לפי דעה אחרת, אין נוהגים לנסך יין בדת הנוצרית: "עובדי כוכבים של עכשיו אין רגילין לנסך לעבודת כוכבים".⁹

3. יש כאלה שהולכים רחוק יותר ומוציאים את הדת הנוצרית מגדר של עבודה זרה. הרי הנוצרים מכירים בעליונותו של הקב"ה, אלא שצירפו לו שתי ישויות: ה"בן" ו"רוח הקודש" - ה"שילוש הקדוש". לכן יש שפסקו שאין לראות בזה עבודה זרה ממש, בגלל ש"אין בני נח מוזהרים על השיתוף".¹⁰

- נוסף לכך, מדברי התוספות משמע שבכל מקרה כבר התפשט ההיתר, ושלא יהיה קל לאסור את מה שכבר נתפס כמותר. לכן הם מסתמכים על העיקרון הנודע: "והנח לישראל שיהו שוגגים ואל יהו מזידין".

יעקב כץ מבהיר בספריו, שההיתר ליהנות מ"סתם יין" על פי הטעמים שנאמרו לעיל, הושפע מהתנאים הכלכליים ששררו בימי הביניים בקהילות היהודיות במערב אירופה ובמזרח. וכך הוא כותב:¹¹

יין של גוי אסור ליהודי בשתייה, ולפי ההלכה המקורית אסור אף בהנאה. בימי הביניים עדיין החזיקו באיסור המסחר בסתם יינם, ובקושי מצאו היתר למכור יין של יהודי שנאסר לשתייה במגעו של גוי, ולקחת מהם 'סתם יינם' בתורת פירעון לחוב. ואילו בתקופה זו הולך ופושט ההיתר בעיקר במקומות כגון בערי פולין הסמוכות לגבול ההונגרי ובקהילות מוראביה, שמסחר היין היה שם מקור פרנסה מובהק. מתחילה התנגדו לכך המחמירים שבין הרבנים, אבל לא יכלו להעמיד את דבריהם מפני הלחץ הכלכלי המוגבר, ובמשך הזמן הלך ונגנז גם איסור זה, והמסחר ביין היה להתעסקות ייחודית מובהקת במחוזות רבים באירופה המזרחית והמערבית.

אין להבין את דברי כץ כאילו המציאות הכלכלית הכתיבה את הפסיקה ההלכתית,¹² אלא שאין ספק שהנסיבות החברתיות השפיעו על הפסיקה - באשר מדובר באיסור דרבנן - כך שאם ניתן למצוא היתר, הסמכות ההלכתית תעשה הכל כדי לגלות אותו ולהורות לפיו. הרי ראינו לעיל שבעלי התוספות הרחיבו לכת עד כדי כך שבסופו של דבר הם הביאו את הנימוק: "והנח לישראל שיהו שוגגים ואל יהו מזידין".¹³ לפנינו א"כ דוגמה מעניינת של פסיקה הלכתית שהושפעה באופן בולט על ידי המציאות הכלכלית.

ד"ר אלכסנדר קליין
המחלקה למתמטיקה
ומכללת אשקלון

⁶ ראה בעיקר בבלי עבודה זרה נז, ע"ב ד"ה לאפוקי מדרב.

⁷ רש"י על מסכת עבודה זרה ז ע"ב, ד"ה בגולה.

⁸ בבלי חולין יג, ע"ב.

⁹ תוספות שם.

¹⁰ תוספות על סנהדרין סג, ע"ב ד"ה אסור.

¹¹ יעקב כץ, **מסורת ומשבר**, ירושלים תשמ"ו, עמ' 30-31, וראה שם מקורות לדבריו. ראה גם את ספרו **בין יהודים לגויים**, ירושלים תשכ"א.

¹² ההסטוריון יעקב כץ היה יהודי מאמין ושומר מצוות.

¹³ בבלי שבת קמח, ע"ב.